Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
Навчально-науковий інститут історії, права та міжнародних відносин
Кафедра історії України

ЗАТВЕРДЖУЮ
Директор інституту історії, права та міжнародних відносин
_____ Ю.В. Подрез
«01» вересня 2021 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ

Галузь знань 08 Право
Спеціальність 081 Право
Освітньо-професійна програма Право

Перший рівень вищої освіти

Мова навчання українська

Погоджено науково-методичною комісією НН інституту історії, права та міжнародних відносин
«31» серпня 2021 р.
Голова Моцак С.І., кандидат педагогічних наук, доцент
Погоджено

Суми – 2021

Розробник:

Бугрій Володимир Станіславович – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри історії України

Робоча програма розглянута і схвалена на засіданні кафедри історії України

Протокол №1 від «31» серпня 2021 р.

В.о. завідувача кафедри історії України _____ В.О. Оліцький

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів – 4	Бакалавр	Обов'язкова
		Рік підготовки:
		1-й
		Семестр
Загальна кількість годин – 120		1-й
		Лекції
		16 год.
		Практичні, семінарські
		16 год.
		Лабораторні
		-
		Самостійна робота
		84 год.
		Консультації:
		4 год.
		Вид контролю: екзамен

1. Мета вивчення навчальної дисципліни

Навчальна дисципліна «Історія та культура України» викладається на неісторичних спеціальностях Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. Вона є діапредметною, оскільки синтезує в собі дві гуманітарні науки, споріднені за своїм змістовим наповненням: історію та культурологію. Історія вивчає минуле людського суспільства, а культурологія – розвиток культури, тобто усього, що створено людиною.

Навчальна дисципліна розрахована на студентів 1-го року навчання першого рівня вищої освіти – бакалавр. На забезпечення досягнення означеної мети вивчення навчальної дисципліни та відповідно до змісту цієї програми спрямовані навчально-освітні заходи, що пов'язані з проведенням лекційних, практичних (семінарських) занять та виконання студентами самостійної роботи, що в цілому забезпечить можливість майбутньому бакалавру більш ефективно адаптуватися у соціальне середовище та суспільну діяльність Під час навчального процесу й професійної підготовки фахівців відповідного напрямку передбачається застосування різних методів подання інформаційного матеріалу (в т. ч. у поєднанні із застосуванням схем, таблиць, графіків, новітніх технічних технологій тощо).

Навчальна дисципліна спрямована на формування таких визначених освітньо-професійною програмою **загальних і спеціальних компетентностей:**

ЗК 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК 4. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК 7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 8. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК 11. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК 13. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку права, його місця у загальній системі знань про природу і суспільство.

ЗК 14. Цінування та повага різноманітності і мультикультурності.

СК 2. Знання і розуміння ретроспективи формування правових та державних інститутів.

СК 3. Повага до честі і гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння їх правової природи.

Навчальна дисципліна спрямована на формування визначеної освітньо-професійною програмою **інтегральної компетентності, а саме:** здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у галузі професійної правничої діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування правових доктрин, принципів і правових інститутів і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Метою навчальної дисципліни «Історія та культури України» є розкриття у хронологічній послідовності історичних процесів та розвитку матеріальної і духовної культури в Україні.

Перед навчальною дисципліною ставляться наступні завдання:

- подати наукову періодизацію історії України, характерні риси основних періодів української історії, їхні особливості, визначальні події та явища в кожному з них;
- узагальнити досвід національного державотворення, традиції української державності, значення боротьби українського народу за її відродження та збереження;
- розкрити історію соціально-економічних та суспільно-політичних процесів в Україні, основні етапи українського національно-визвольного руху, його конкретний зміст і організаційні форми, визначити роль і місце в українській історії видатних історичних осіб;
- висвітлити зміст і особливості розвитку української матеріальної та духовної культури, її взаємозв'язок зі світовою культурою;
- показати найважливіші події та явища української історії в контексті світової історії, роль України в системі міжнародних відносин.

2. Передумови для вивчення дисципліни

Програма навчальної дисципліни розроблена з урахуванням та відповідно до нормативних вимог законодавства про вищу освіту, ліцензійних умов провадження освітньої діяльності й інших нормативно-правових актів обов'язкового та рекомендаційного характеру, у т.ч. відомчих рекомендацій з навчально-методичного забезпечення навчальних дисциплін у закладах вищої освіти. Передумовою для вивчення дисципліни є здобуття повної загальної середньої освіти.

Навчальна дисципліна відноситься до обов'язкових навчальних дисциплін і за своїми змістом, концептуальними ідеями, формуванням компетентностей дисципліна пов'язана з предметами суспільно-гуманітарного спрямування: правознавством, соціологією, логікою, етикою, естетикою, філософією.

3. Результати навчання за дисципліною

ПРН 2. Здійснювати аналіз суспільних процесів у контексті аналізованої проблеми і демонструвати власне бачення шляхів її розв'язання

ПРН 3. Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел.

ПРН 4. Формулювати власні обґрунтовані судження на основі аналізу відомої проблеми

ПРН 5. Давати короткий висновок щодо окремих фактичних обставин (даних) з достатньою обґрунтованістю.

ПРН 6. Оцінювати недоліки і переваги аргументів, аналізуючи відому проблему.

ПРН 8. Використовувати різноманітні інформаційні джерела для повного та всебічного встановлення певних обставин

ПРН 12. Доносити до респондента матеріал з певної проблематики доступно і зрозуміло.

ПРН 13. Пояснювати характер певних подій та процесів з розумінням професійного та суспільного контексту.

4. Критерії оцінювання результатів навчання

Розподіл балів

<table>
<tr><th colspan="8">Поточний контроль</th><th rowspan="2">Разом</th><th>Сума</th><th>Екзамен</th><th>Загальна сума</th></tr>
<tr><td>Т.1</td><td>Т.2</td><td>Т.3</td><td>Т.4</td><td>Т.5</td><td>Т.6</td><td>Т.7</td><td>Т.8</td><td rowspan="4">75</td><td rowspan="4">25</td><td rowspan="4">100</td></tr>
<tr><td colspan="8">Поточний контроль</td></tr>
<tr><td>8</td><td>8</td><td>8</td><td>8</td><td>8</td><td>8</td><td>8</td><td>8</td><td>64</td></tr>
<tr><td colspan="8">Контроль самостійної роботи</td></tr>
<tr><td>1</td><td>1</td><td>1</td><td>1</td><td>1</td><td>2</td><td>2</td><td>2</td><td>11</td></tr>
</table>

4.1. Критерії оцінювання видів роботи для поточного контролю

Під час оцінювання результатів навчання застосовується накопичувальна бально-рейтингова система, що передбачає оцінювання якості виконання здобувачами вищої освіти всіх видів аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності, спрямованих на опанування навчального матеріалу шляхом поточного та підсумкового контролю.

Система оцінювання курсу реалізується згідно з критеріями оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти під час відвідування лекцій, участі у семінарах та виконання інших видів роботи.

Поточний контроль складається з таких компонентів:

- ***64 бали***: аудиторна робота: на семінарських заняттях – підготовка доповідей і виступ в аудиторії у вигляді усних відповідей, участь в обговоренні семінарських питань / дискусіях, виконання практичних завдань, участь у роботі малих груп;

- ***11 балів***: опрацювання теоретичного матеріалу, виконання індивідуальних завдань, підготовка рефератів, есе, презентацій.

Разом - ***75 балів.***

Результат підсумкового контролю (екзамен) оцінюється максимум в 25 балів.

В Університеті передбачено можливість перезарахування результатів неформальної та/або інформальної освіти відповідно до Положення про порядок визнання результатів навчання у неформальній та/або інформальній освіті у Сумському державному педагогічному університеті імені А.С. Макаренка (https://sspu.edu.ua/universytet/edusci/normatyvno-pravova-baza).

Перезарахування результатів здійснюється на добровільній основі та передбачає підтвердження того, що здобувач досяг результатів навчання, передбачених освітньою програмою.

Перезарахуванню можуть підлягати результати навчання отримані шляхом неформальної та/або інформальної освіти, що за тематикою, обсягом вивчення та змістом відповідають як навчальній дисципліні в цілому, так і її окремому розділу, темі (темам), індивідуальному завданню, які передбачені цією робочою програмою.

4.2 Критерії оцінювання рівня теоретичної та практичної підготовки студента для підсумкового контролю з дисципліни (екзамен)

Бали	Рівень	Оцінка	Критерії оцінювання
21-25	A	Відмінно	Оцінка виставляється за правильну, ґрунтовну та повну відповідь, самостійне наведення адекватних прикладів до теоретичного матеріалу, творче висвітлення проблем та якісне виконання практичного завдання.
16-20	B	Добре	Оцінка виставляється за правильну, але недостатньо розгорнуту та ґрунтовну відповідь, самостійне наведення адекватних прикладів до теоретичного матеріалу, нетворче висвітлення проблем та не зовсім якісне виконання практичного завдання.
11-15	C		Оцінка виставляється за правильну, але недостатньо розгорнуту та ґрунтовну відповідь, наведення з певною допомогою викладача адекватних прикладів до теоретичного матеріалу, нетворче висвітлення проблем, виконання практичного завдання з окремими негрубими помилками.
6-10	D	Задовільно	Оцінка виставляється за в основному правильну відповідь, яка проте відзначається порушенням логіки викладу, неаргументованим висвітленням проблем, помилками у наведенні прикладів до теоретичного матеріалу та недостатньо якісним виконанням практичного завдання.
1-5	E		Оцінка виставляється за в основному правильну відповідь, яка містить певні негрубі помилки, відзначається порушенням логіки викладу, неаргументованим висвітленням проблем,

			помилками у наведенні прикладів до теоретичного матеріалу та недостатньо якісним і неповним виконанням практичного завдання
0	**FX**	**Незадовільно**	Оцінка виставляється за неправильну, неповну відповідь, відсутність міцних знань з питань курсу, за неякісне виконання практичного завдання.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для екзамену, заліку, курсового проекту (роботи), практики
90 – 100	**A**	**відмінно**
82 – 89	**B**	**добре**
74 – 81	**C**	
64 – 73	**D**	**задовільно**
60 – 63	**E**	
35-59	**FX**	**незадовільно з можливістю повторного складання**
1 – 34	**F**	**незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни**

5. Засоби діагностики результатів навчання

Ідентифікація та облік знань студентів проводиться, як правило, під час практичних (семінарських) занять з конкретних тем, а також під час складання іспиту (в рамках частини або усього матеріалу навчальної дисципліни).

Облік успішності враховує ступінь підготовленості до практичних занять, активність студента під час обговорення питань, розв'язання завдань самостійної підготовки. Формами контролю є: поточний та підсумковий.

Здійснення поточного контролю забезпечується під час проведення практичних (семінарських) занять і має на меті перевірку рівня підготовленості студента. Формами проведення поточного контролю є: усне опитування студентів; написання й перевірка доповідей та рефератів; виступ з доповідями та рефератами; підготовка презентацій та їх захист тощо.

Підсумковий контроль відбувається у вигляді іспиту. При цьому враховуються результати оцінювання поточної роботи. Іспит проводиться за екзаменаційними білетами, питання до яких добираються в межах програмних питань, що складають зміст навчальної дисципліни. Прозорість та відкритість окресленої системи контролю забезпечується шляхом попереднього ознайомлення студентів з цією системою.

Запроваджена у вищому навчальному закладі система контролю має на меті встановлення рівня, якості та змісту опанування студентом матеріалу навчальної дисципліни.

Зокрема, студент повинен:

знати:

- історичне минуле та сьогодення українського народу;
- етапи розвитку української державності;
- події національно-визвольного руху в Україні;
- процес становлення української нації;
- видатних політичних діячів України;
- факти соціально-економічного і політичного розвитку України;
- події відродження Української держави;
- найважливіші здобутки матеріальної і духовної культури України;
- внесок українського народу в скарбницю світової культури.

вміти:

- аналізувати історичні документи за допомогою різних наукових методів, спираючись на принципи історизму, об'єктивності, зв'язку теорії з практикою;
- користуватися історичними джерелами, спеціальною історичною літературою та довідниковими виданнями з історії України;
- застосовувати одержані знання та набуті навички у вивченні інших суспільних наук;
- використовувати історичний досвід держав і державотворення в практичній діяльності для створення демократичної правової держави в Україні, для орієнтації в суспільно-політичному житті, оцінки суспільних явищ і подій;
- самостійно робити правильні прогнози у сфері суспільно-політичного життя людського суспільства на основі історичних знань, як в процесі навчання так і під час самостійної діяльності.

Додатково засобами та методами оцінювання й демонстрування результатів навчання можуть бути: тести, проекти, аналітичні звіти, реферати, есе, розрахункові роботи, презентації результатів виконаних завдань та досліджень, інші види індивідуальних/групових завдань тощо.

Питання для підсумкового контролю:

1. Поява людського життя на території України
2. Античні міста-держави в Північному Причорномор'ї

3. Становлення Київської держави (кінець IX – кінець X ст.)
4. Піднесення і розквіт Русі (кінець X – середина XI ст.)
5. Політична роздрібненість Русі
6. Особливості розвитку культури Русі
7. Галицько-Волинська держава
8. Монгольська навала на українські землі та її наслідки
9. Культура Галицько-Волинської держави
10. Приєднання українських земель до Великого князівства Литовського та польська експансія на українські землі кінця XIV – середини XVI ст.
11. Виникнення Кримського ханства
12. Церковне життя на українських землях в XIV–XVI ст. Берестейська церковна унія
13. Церковне життя України в першій половині XVII ст. Митрополит Петро Могила
14. Культура України XIV– першої половини XVII ст.
15. Виникнення козацтва та зростання його ролі в житті України наприкінці XVI – першої третини XVII ст.
16. Воєнно-політичні події 1648–1653 рр.
17. Продовження національно-визвольної війни у 1654–1659 рр.
18. Правобережна та Лівобережна Гетьманщина в 60-х роках XVII ст. – на початку XVIII ст.
19. Гетьманщина після Полтавської битви
20. Українські землі в другій половині XVIII ст.
21. Гайдамацький та опришківський рухи
22. Особливості розвитку культури в другій половині XVII–XVIII ст.
23. Національно відродження на Наддніпрянщині у перші половині XIX ст.
24. Національне відродження на Західноукраїнських землях в першій половині XIX ст.
25. Український національно-визвольний рух в Наддніпрянській Україні другої половини XIX ст.
26. Суспільно-політичні течії другої половини XIX ст. в Західній Україні
27. Українська революція та боротьба за збереження державної незалежності (1917–1921 рр.)
28. Західно-Українська Народна республіка
29. Українська РСР в умовах нової економічної політики (1921–1928 рр.)
30. Українське національне відродження 1920-х рр.
31. Радянська модернізація України (1929–1939 рр.)
32. Голодомор 1932–1933 рр. – геноцид українського народу
33. Радянсько-німецькі договори 1939 р. і західноукраїнські землі

34. Окупація України військами Німеччини та її союзників
35. Нацистський окупаційний режим в Україні
36. Рух опору в Україні в роки Другої світової війни
37. Звільнення України від нацистських загарбників (1943–1944 рр.)
38. Особливості розвитку української культури в період Другої світової війни
39. Післявоєнна відбудова (1945 – поч. 1950-х рр.)
40. Криза радянської системи (середина 1960-х – початок 1980-х рр.)
41. Розпад СРСР і відродження незалежності України
42. Розвиток української культури у другій половині XX ст.
43. Утвердження незалежності України 1991–1994 рр.
44. Україна в період президентства Леоніда Кучми 1994–2004 рр.
45. Помаранчева революція
46. Революція Гідності
47. Російсько-українське протистояння на Сході та Півдні України
48. Церковно-релігійне життя незалежної України
49. Розвиток української культури періоду незалежності

6. Програма навчальної дисципліни

Програма навчальної дисципліни «Історія та культура України» складається з одного модулю, в якому висвітлюється у хронологічній послідовності історичні процеси та розвиток матеріальної і духовної культури в Україні.

7. Інформаційний зміст навчальної дисципліни

7.1. Тематичні розділи

Розділ 1. Історія та культура України у давню, середню та модерну добу

Тема 1. Вступ до дисципліни. Україна в давні часи.

Тема 2. Київська держава (Русь-Україна) та Галицько-Волинська держава.

Тема 3. Українські землі у складі Великого князівства Литовського та інших держав (XIV–XVII ст.).

Тема 4. Початок Національно-визвольної війни українського народу (1648–1657 рр.). Утворення Української козацької держави.

Тема 5. Боротьба за збереження Української козацької держави. Українські землі наприкінці XVII – у першій половині XVIII ст.

Тема 6. Українські землі у другій половині XVIII – першій половині XIX ст.

Тема 7. Українські землі у другій половині XIX – на початку XX ст.

Розділ 2. Історія та культура України у новітній час.

Тема 8. Україна в Першій світовій війні. Початок Української революції (1914–1917 рр.)

Тема 9. Україна у період боротьби за відродження і збереження державності (1917–1921 рр.)

Тема 10. Встановлення й утвердження радянського тоталітарного режиму в Україні. Західноукраїнські землі у міжвоєнний період (1921–1938 рр.)

Тема 11. Україна в роки Другої світовій війні (1939–1945 рр.)

Тема 12. Україна у перше повоєнне десятиліття та в умовах лібералізації суспільства (1945–1964 рр.)

Тема 13. Україна у роки загострення кризи радянської системи (1964–1991 рр.)

Тема 14. Україна в умовах становлення державності (1991-2004 рр.)

Тема 15. Українська держава на початку XXI ст.

7.2. Структура та обсяг навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин				
	Денна форма				
	Усього	у тому числі			
		Лекції	Практ.	Конс.	Самост. робота
Розділ 1. Історія та культура України у давню, середню та модерну добу					
Тема 1. Вступ до дисципліни. Україна в давні часи	**6**	2			4
Тема 2. Київська держава (Русь-Україна) та Галицько-Волинська держава.	**6**		2		4
Тема 3. Українські землі у складі Великого князівства Литовського та інших держав (XIV–XVII ст.)	**8**		2		6
Тема 4. Початок Національно-визвольної війни українського народу (1648–1657 рр.). Утворення Української козацької держави	**8**	2			6
Тема 5. Боротьба за збереження Української козацької держави. Українські землі наприкінці XVII – у першій половині XVIII ст.	**8**		2		6
Тема 6. Українські землі у другій половині XVIII – першій половині XIX ст.	**6**		2		4
Тема 7. Українські землі у другій половині XIX – на початку XX ст.	**12**	4		2	6
Розділ 2. Історія та культура України у повітній час					
Тема 8. Україна в Першій світовій війні. Початок Української революції (1914–1917 рр.)	**8**		2		6
Тема 9. Україна у період боротьби за відродження і збереження державності (1917–1921 рр.)	**8**	2			6
Тема 10. Встановлення й утвердження					

радянського тоталітарного режиму в Україні. Західноукраїнські землі у міжвоєнний період (1921–1938 рр.)	**8**	2			6
Тема 11. Україна в роки Другої світовій війні (1939–1945 рр.)	**8**		2		6
Тема 12. Україна у перше повоєнне десятиліття та в умовах лібералізації суспільства (1945–1964 рр.)	**8**	2			6
Тема 13. Україна у роки загострення кризи радянської системи (1964–1991 рр.)	**8**		2		6
Тема 14. Україна в умовах становлення державності (1991-2004 рр.)	**8**		2		6
Тема 15. Українська держава на початку XXI ст.	**10**	2		2	6
Усього годин	**120**	**16**	**16**	**4**	**84**

7.3.Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
		Денна форма
1	Київська держава (Русь-Україна) та Галицько-Волинська держава.	2
2	Українські землі у складі Великого князівства Литовського та інших держав (XIV–XVII ст.)	2
3	Боротьба за збереження Української козацької держави. Українські землі наприкінці XVII – у першій половині XVIII ст.	2
4	Українські землі у другій половині XVIII – першій половині XIX ст.	2
5	Україна в Першій світовій війні Початок Української революції (1914–1917 рр.)	2
6	Україна в роки Другої світовій війні (1939–1945 рр.)	2
7	Україна у роки загострення кризи радянської системи (1964–1991 рр.)	2
8	Україна в умовах становлення державності (1991-2004 рр.)	2
	Разом	16

8. Рекомендовані джерела інформації

Основні:

1. Бойко О.Д. Історія України: підручник. Київ: Академія, 2016. 717 с.

2. Калініченко В.В., Рибалка І.К. Історія України. Ч. 3. 1917–2003 рр.: підруч. для іст. ф-тів вищих навч. закл. Х., 2004.

3. Полонська-Василенко Н.Д. Історія України: У 2 т. К., 1992.

4. Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності / пер. з англ. Р. Клочко. Х., 2016.

5. Мицик Ю., Бажан О. Від трипільців до кіборгів: Коротка історія України. К., 2020.

6. Рибалка І.К. Історія України. Частина 1: Від найдавніших часів до кінця XVIII століття: Підр. для іст. фак. вищих навч. закладів. Х., 1994. 448 с.

7. Рибалка І.К. Історія України. Частина ІІ: Від початку XIX ст. до лютого 1917 року: Підр. для іст. фак. вищих навч. закладів. Х., 1997. 532 с.

8. Історія української культури: у п'яти томах / НАН України; головна ред. Б.Є. Патон та ін.. Київ: Наукова думка, 2001–2011.

Додаткові:

1. Аркас М. М. Історія України-Русі. Київ: Вища школа, 1991. 395 с.

2. Багалій Д. І. Історія Слобідської України. Харків: Основа, 1991. 255 с.

3. Борисенко В.Й. Курс української історії: З найдавніших часів до XX століття: навч. посібник. Київ: Либідь, 1998. 616 с.

4. Греченко В.А. Історія та культура України: підручник. Харків, 2017. 320 с.

5. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX–XX ст. К., 2019.

6. Грушевський М. Ілюстрована історія України. Київ: Наук. думка, 1992. 543 с.

7. Гуржій О. І. Українська козацька держава в другій половині XVII–XVIII ст.: кордони, населення, право. Київ: Дніпро, 1996. 327 с.

8. Гуржій О. І., Чухліб Т. В. Гетьманська Україна / заг. ред. В.А. Смолій. Київ: Альтернативи, 1999. 303 с.

9. Залізняк А. Стародавня історія України. К., 2012.

10. Історія українського козацтва: нариси у двох томах / НАН України, Ін-т історії України, Науково-дослідний ін-т козацтва; [редкол.: Валерій Смолій (відп. ред.) та ін.]. Київ: Києво-Могилянська академія, 2007. Т. 1–2. 723 с.

10. Княжа доба: історія і культура. НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича; [редкол.: Ісаєвич Я. Д. (відп. ред.) та ін.]. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2007. Вип. 1. 335 с.

11. Котляр М. Ф. Галицько-Волинська Русь. Київ: Альтернативи, 1998. 336 с.

12.Крип'якевич І. П. Історія України. Львів: Світ, 1990. 519 с.

13. Литвин В.М. Історія України: підручник. Київ: Наукова думка, 2011. 838 с.

14. Слабченко Є.А. Дипломатична історія України. Київ: Кліо, 2016. 493 с.

15. Сливка Ю.Ю. Політична історія України XIX – поч. XXI ст. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2015. 641 с.

16. Смолій В.А., Степанков В. А. Українська національна революція (1648–1676). Київ: Альтернативи, 1999. 352 с.

17. Чорний Д.М. Історія Слобідської України: підручник. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2016. 263 с.

18. Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків: У 3 т. К., 1993.

Інформаційні ресурси:

Цифрові бібліотеки

«ExLibris» http://exlibris.org.ua/

«Літера» http://litera-ua.livejournal.com/8211.html

«Історія України» http://historyua.narod.ru/

«Ізборник» http://litopys.org.ua/

«Малоруська народна історична бібліотечка» http://mnib.malorus.org/

«Чтиво» http://chtyvo.org.ua/

Портал Інституту історії України НАН України http://www.history.org.ua/

Електронні довідково-інформаційні видання

Енциклопедія історії України // Інститут історії України НАН України: офіційний веб-сайт. http://www.history.org.ua/?l=EHUs

Енциклопедія Українознавства // Книгарня "Горизонт". http://horyzont.narod.ru/slownyk_4.htm.

Українська енциклопедія // UAPEDIA.COM.UA. http://www.uapedia.com.ua/.

Електронні джерела

Джерела з історії України http://uahistory.info/category/dwerela/